

ZÁSADY RESTAUROVÁNÍ ARCHITEKTURY NA PŘÍKLADU OBNOVY VILY TUGENDHAT

Principles of restoration architecture in the example of restoration Villa Tugendhat

Miloslava Popenková Miloš Solař

Abstract

Restoration is one from approaches to restoring monuments. To preserve the architectural heritage, it is desirable that the restoration of architecture has become (in justified cases) a common part of practice in the Czech heritage. Principles of restoration should apply in relation to the architectural heritage in general. The main principles of restoration valid for architecture are: an emphasis on preserving the original materials, preferences historically adequate materials and technologies, the emphasis on historical authenticity, surveys and documentation required as part of the intervention, high performance qualifications, creative (artistic) interpretation. When restoring the Villa Tugendhat in Brno, are these principles consistently applied. This Contribution illustrates a few examples. It would be a pity if the experience has remained unused.

Vila Tugendhat v průběhu obnovy. Foto srpen 2011

Ing. Miloslava Popenková, CSc.
katedra technologie staveb Fsv ČVUT

e-mail: miloslava.popenkova@fsv.cvut.cz

ing.arch. Miloš Solař
Národní památkový ústav - ústřední pracoviště

Valdštejnské nám. 3, 118 00 Praha 1, tel.: 257 010 283; e-mail: solar@up.npu.cz

Restaurování je jedním přístupů k obnově památek. V České republice je zažité vztahovat tento pojem pouze k dílům malířství, sochařství a uměleckého řemesla (viz platná právní úprava daná zákonem č.20/1987Sb., o státní památkové péči). Věc komplikuje i to, že význam (obsah) pojmu „restaurování“ se ve 20. století dramaticky změnil. Základem současného chápání tohoto pojmu je tzv. Benátská charta z roku 1964. Její oficiální název zní: „Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel“. Už z názvu vyplývá, že se její zásady vztahují nejen na architekturu, ale i na péči o urbanistické celky. Pro zachování architektonického dědictví je žádoucí, aby se restaurování architektury stalo (v opodstatněných případech) běžnou součástí praxe české památkové péče. Zásady restaurování je však v přiměřeném rozsahu vhodné uplatňovat ve vztahu k architektonickému dědictví obecně. Mezi nároky na restaurování uměleckých děl a restaurování „běžných“ stavebních konstrukcí jsou samozřejmě objektivní rozdíly. Principy jsou však shodné. Paralelně s uplatněním principu restaurování na jednotlivosti přibývá restaurování celých staveb. Příkladem může být obnova Müllerovy vily v Praze nebo Jurkovičovy vily v Brně. Nejvýraznějším příkladem zaštitěným navíc účastí zahraničních odborníků je probíhající restaurování vily Tugendhat v Brně.

Hlavní zásady restaurování platné i pro architekturu:

- **důraz na zachování originální hmoty**
- **preferenci historicky adekvátních materiálů a technologií**
- **důraz na historickou věrohodnost**, tedy na soulad zásahu s objektivním poznáním konkrétního historického stavu (nevymýšlet si...)
- **provádění průzkumů a dokumentace jako povinné součásti zásahu**
- **vysoká kvalifikovanost provedení** (i řemeslných prací)
- **výtvarná (umělecká) interpretace**

Vila Tugendhat byla postavena v letech 1929-1930 podle návrhu Ludwiga Miese van der Rohe a Lilly Reich. V roce 1995 byla prohlášena národní kulturní památkou a v roce 2001 zapsána na Seznam světového dědictví. Aktuální obnova začala v únoru 2010. Dokončena má být v lednu 2012. Autorem třístupňové projektové dokumentace je sdružení ateliérů OMNIA projekt, ARCHTEAM a RAW. Podrobné informace o dějinách vily i o přípravě a průběhu obnovy lze najít na adrese: <http://www.tugendhat.eu>. Vila Tugendhat je výjimečná památka s výjimečnou ochranou, její obnově se věnuje výjimečná pozornost a pro úspěch této obnovy jsou ze strany města Brna vytvořeny výjimečně příznivé podmínky. Dobře se proto hodí jako demonstrativní příklad současného názoru památkové péče.

Statutární město Brno zřídilo v zájmu dosažení optimálního výsledku mezinárodní poradní sbor expertů (THICOM – Tugendhat House International Committee) ve složení: Iveta Černá (Brno), Thomas Danzl (Dresden), Wessel de Jonge (Rotterdam) - místopředseda komise, Alex Dill (Karlsruhe), Daniela Hammer-Tugendhat (Wien) - čestná předsedkyně komise, Ivo Hammer (Wien) - předseda komise, Petr Kroupa (Brno), Karel Ksandr (Praha), Helmut Reichwald (Stuttgart), Arthur Rüegg (Zürich), Vladimír Šlapeta (Brno), Miloš Solař (Praha), Josef Štulc (Praha), Ana Tostoes (Lisboa) - předsedkyně Docomomo international, Ruggero Tropeano (Zürich) a Martin Zedníček (Brno).

Důraz na zachování originální hmoty se při obnově vztahuje nejen na konstrukce a povrchy z doby užívání vily rodinou Tugendhat, ale i na pozdější „stopy času“. Zahraniční experti např. doporučili rezignovat na rekonstrukci původních laků vnitřních prostor vestavěného dřevěného nábytku ve prospěch zachování nekvalitních existujících nátěrů z 80.let minulého století jako historického dokladu tehdejších úprav. Výsledkem diskuse byl v tomto případě kompromis v podobě ponechání referenčních vzorků. Ilustrativním příkladem důrazu na zachování originální hmoty jsou vyzdívky

tvořící svislé stěny venkovního schodiště do zahrady. Konstrukce venkovního schodiště nebyla provázána se základy vlastní vily a v důsledku podmáčení vadnou kanalizací došlo k deformacím. Vnitřní nosné sloupy se odchýlily od svislé osy až o 30°. Tomu odpovídalo popraskání a zborcení vyzdívek obvodových zdí. Kvůli zpřístupnění nutnému pro zajištění základů sloupů kopanými studnami bylo nutno vyzdívky odstranit (nosná konstrukce zůstala). Proti jejich odstranění se jednohlasně postavili zahraniční experti, kteří trvali na zachování, protože na nich byly dochovány fragmenty původních omítek. Protože se nepodařilo najít alternativní technické řešení zajištění základů, byly nakonec vyzdívky rozebrány a původní omítky restaurátorsky sejmuty a uloženy. Po statickém zajištění se vyzdívky obnovily a omítky byly vráceny do původní polohy. Česká památková péče se k této akci postavila zdrženlivě, protože restaurátorský transfer nepovažovala v dané situaci (v situaci, kdy se nepodařilo najít technické řešení umožňující ponechat vyzdívky i s omítkami na místě) za přiměřený. V této souvislosti je vhodné si vzpomenout, s jakou lehkostí se u nás otloukají někdy i středověké omítky ve prospěch aplikace sanačních malt, abychom si ze sporu o zachování těžce poškozených prvorepublikových omítek odnesli správné poučení. Je to také upozornění vůči tvorbě směrnic WTA, které až na výjimky neberou na požadavek památkové péče na ochranu a zachování historické hmoty staveb v úvahu. O tom, co je a co již není přiměřené, je možné diskutovat, ale v tomto případě jde o pochopení a přijetí principu.

Při obnově se na mnoha situacích potvrdil význam použití historicky adekvátních materiálů a technologií. Například u kovových rámců oken se průzkumem odkryly originální nátěry, určil se jejich odstín a v tomto odstínu se objednal nový nátěr. Vzorek nového nátěru byl nicméně odmítnut jako barevně nevyhovující. Došlo se k tomu, že původní nátěr byl olejový, kdežto na vzorku je použit polyuretanový lak. Teprve změnou materiálové báze ve prospěch olejového nátěru se dosáhlo požadovaného vzhledu, i když odstín byl teoreticky stále stejný. Složitě se hledala materiálová báze pro nátěry dřeva. Projekt předpokládal šelak, který se však provedenými průzkumy nepotvrdil. Na několika vzorcích se našel nitrolak, provedla se řada vzorků, ale žádný nebyl vybrán. Nakonec se jako originální materiál potvrdily alkydové pryskyřice (nalezené nitrolaky byly pravděpodobně pozdější opravou). Ilustrativním příkladem je i výběr skla do prosklené stěny vstupu. „Mléčné“ sklo při vstupu do vily nemohlo být mléčné, protože na některých archivních fotografiích je průhledné. Fotografie také dokládají, že sklo bylo vně lesklé a uvnitř matné. S přihlédnutím k dobovým výrobním možnostem se mohlo jednat o sklo leptané, pískované nebo vrstvené. Optické vlastnosti (průhlednost) a uživatelské vlastnosti (údržba) leptaných a pískovaných skla lze upravit voskováním povrchu. Podrobným průzkumem se došlo k tomu, že původní sklo bylo pravděpodobně pískované. Ohýbané pískované sklo v dané velikosti se v současné době (v Evropě) nedá vyrobit. Použité tedy bude sklo leptané, které je vzhledově nejbližší. Voskování se zvažovalo, ale z důvodů nedostatku zkušeností s jeho aplikací a údržbou se (zatím) nepoužije.

Výběr „správného“ materiálu souvisí rovněž s požadavkem věrohodnosti. Jinými příklady snahy o maximální věrohodnost obnovy je např. rekonstrukce původního spárořezu venkovních dlažeb na základě rozboru archivních fotografií, individuální návrhy vodovodních armatur na základě průzkumu a shromáždění dobových podkladů a jejich ověřování fyzickými vzorky a další. Zvláště stojí za připomínku ohromná práce spojená s rekonstrukcí podoby nedochovaného původního mobiliáře, zahrnují archivní průzkum původních Miesových návrhů a dochovaných exemplářů originálního nábytku po celé Evropě a ve Spojených státech (The Museum of Modern Art, New York).

Velká pozornost se věnuje také průběžné dokumentaci nálezů a průběhu obnovy, kterou zajišťuje Muzeum města Brna. Pořizuje se velmi podrobná fotografická dokumentace. Časosběrně se natáčí dokumentární film. Pořizují se písemné záznamy. Shromažďuje se výkresová dokumentace, restaurátorské zprávy a průzkumy prováděné v souvislosti s obnovou. Nálezy typu původních

dlaždiček dochovaných pod druhotnou příčkou či původních elektroinstalačních rozvodů se ukládají do depozitáře s tím, že pro každý nález se zpracovává evidenční list. Stejně tak se ukládají a evidují fragmenty původních konstrukcí a materiálů, které musely být při obnově vyjmuty a nahrazeny novým prvkem.

Obnova vily Tugendhat je v podmínkách České republiky v mnoha ohledech výjimečnou událostí. Byla by škoda, kdyby získaná zkušenost zůstala nevyužita.

Tugendhat, detail vyzdívky schodiště do zahrady po zpětném transferu původních omítek

Informace:

Článek byl otištěn na konferenci WTA 2011 a byl dán k dispozici po jeho zveřejnění pro výukové účely, pro projekt FRVŠ 2011 a další výuku volitelné ho předmětu: „**Technologie rekonstrukcí historických budov**“ a pro další potřeby katedry technologie staveb